

"zničení lokality". Třikrát byl jako faktor úbytku mechorostů zmíněn turistický ruch, třikrát vysbírání lokality a dvakrát přelidnění. Další otázky se týkaly výzkumu ohrožených druhů, lokalit těchto druhů, prostředků na provádění jejich ochrany apod. Zákonem jsou chráněny některé druhy mechorostů zatím pouze ve Velké Británii, SNS, Japonsku a Jihoafrické republice.

Druhou aktivitou skupiny, která probíhá v současné době, je příprava předběžného červeného seznamu mechorostů světa ("Towards a World Red List of Bryophytes"). Počítá se zhruba s 25-50 druhy játrovek a stejným počtem mechů. Zahrnutí zástupci budou pochopitelně reprezentanty určitého typu, úplný seznam je uvažován na pozdější dobu. Zahrnuté druhy mají pokrývat co nejširší škálu stanovišť, rozdílné biomy a fytogeografické oblasti, různé systematické skupiny apod. S předběžnou verzí se počítá v srpnu 1993 (Mezinárodní botanický kongres v Tokiu).

BABYLÓNSKÝ PŘÍBĚH NA TĚMA LIŠEJNÍK

Jiří Liška

Pátráním po vyjádření pro lišejníky v různých jazycích navazujeme na pojednání o původu slova mech v minulém čísle. Většina indoevropských jazyků přejímá s různými pravopisnými modifikacemi latinské *lichen*, jež je řeckého původu (cf. Bryonora 6: 3; v moderní řečtině má slovo *lichen* dva významy - 1. lišejník a 2. herpes); angličtina, francouzština a rumunština beze změny (v singuláru), italsky *lichene*, španělsky *liquen*, portugalsky *líquen*, holandsky *licheen*, ruský *lišajnik*, ukrajinsky *lišajnyk*, bulharsky *lišaj*, apod. V některých jazycích je zajímavá existence dvojího vyjádření, vedle tohoto výše zmíněného je ještě pravděpodobně starší označení, např. v holandštině *korstmoss* (zde je zřetelná připomínka mechů) a v ukrajinštině *obrisnik*. Z posledního příkladu je vidět, že ani v slovanských jazycích není společný kořen; dalším důkazem je polské *porost*. Zato skupina skandinávských jazyků (švéd., nor. a dán.) má shodné označení *lav*, které má případně i další významy odkazující na původ, resp. důvod tohoto označení: nízký (dán., nor.), primitivní (nor.), spolek, sdružení, cech (dán.); švédský slovník však neuvádí další významy. Podobně německé *die Flechte* připomíná na první pohled slovo *flach*, tj. plochý. Ve skutečnosti však *die Flechte* má (kromě označení "lišej") ještě jiné, původní významy: 1. cop, vrkoč, 2. košatina; zde je tedy jasný odkaz na keříčkovité lišejníky r. *Usnea* apod. V němčině rovněž existuje sloveso *flechten*, tj. splétat (copy), víti (květiny), plést (košíky); substantivum *der Flechter* označuje košíkaře, popř. výrobce proutěného nábytku. Zajímavé je i sloveso to *lichen* v angličtině (jež je zřetelně nedávno nově vytvořené), znamenající "pokrýt lišejníkem", např. tvary *lichened* a *lichening*; samozřejmě ještě novější je sloveso to *lichenize* (lichenizovat).

Velmi zajímavý je odraz významu lišejníků pro život severských národů v jejich jazycích. Výraz pro lišejník je ve finštině *jäkälä* a v různých obměnách se vyskytuje i v jiných jazycích náležících do ugrofinské skupiny: *jägälä* (karelština), *đägäl* (nor. laponština), *jala* (jazyk syrjäänii) aj.; podobný kořen se vyskytuje i u sibiřských národů, jejichž jazyky do ugrofinské skupiny nepatří, dokonce i v ruštině existuje slovo *jagel* označující velké dutohlávky ("olennij moč", tj. dutohlávka sobí a příbuzné druhy). Původ tohoto slova se mi však přes velké pátrání v několika finských univerzitních knihovnách nepodařilo zjistit. V každém případě jde o velmi staré slovo (nejméně 2-3 tisíce let); pro srovnání nejstarší literární pramen pro slovo *lichen* v angličtině je udáván překlad Plinia (1601), pro *die Flechten* v němčině Order (1769). Na starý původ tohoto slova by rovněž ukazovalo jméno řeky *Jagala* v Estonsku (estonský lišejník se však řekne *samblik*). Výraz "luppo" ve finštině označuje visící epifytické druhy r. *Bryoria* a období, kdy sobí jsou díky vysoké sněhové pokrývce odkázáni na pastvu lišejníků z visících větví je rovněž označováno

jako "čas luppo". Přeneseně se tento výraz vyskytuje v současném slangu: "čas luppo" je vyjádřením pro nudu, zatímco jako "luppo" jsou označováni staromódní lidé. V maďarštině, která je dalším z jazyků ugrofinské skupiny, je výraz pro lišejníky zuzmó odvozen z maďarského zuzmara, tj. jinovatka. Toto slovo bylo podle Hazsliszského (1884) jako nové vytvořeno debrecinskými botaniky (Diószegi & Fazekas 1807) pro odlišení od mechů, za něž byly lišejníky často vydávány. Podle některých sdělení (Farkas in lit.) však toto Hazsliszského tvrzení není pravdivé, neboť v herbáři P.Meliuse ze 16. stol. již jsou lišejníky zmiňované jako léčivé rostliny.

Naprostou tmou však zůstává zahalena etymologie výrazů pro lišejník v dalších, pro nás velmi exotických jazycích, např. výrazy šibjeler (ázerbajdžán.) či qingťai (čínština).

NÁSTIN DĚJIN VÝZKUMU MECHOROSTŮ - 1. ČÁST

Zdeněk Pílo us

Při exkurzi ke kořenům výzkumu mechorostů je nutno kráčet časem hodně daleko zpět do historie. Jméno mech pravděpodobně souvisí s řeckým "moschos" značící prýt, mladou rostlinku nebo zvíře, ale i mladého člověka. Theophrastovo označení "Phascon" je vztaženo na lišejník *Usnea* (teprve Linné přenesl toto jméno na mechy). Latinský název mechů "Muscii" nebyl podle Lenze použit až Pliniem, ale vyskytuje se již u starších básníků Varrona a Columelly. Výrok Discorida "Bryon appellatur asperginosis petris adheret" vztahuje Brunfels ve svém *Kräutenbuch* z r. 1530 na játrovku *Conocephallum*, kterou vyobrazuje vedle játerníku (*Hepatica nobilis*) z toho důvodu, že obou rostlin se užívá na léčení nemoci jater. V r. 1643 vyobrazuje Fuchs hlavně druh *Polytrichum*, ostatní mechy již nelze spolehlivě identifikovat. Jeho "Brunnen" neboli "Steinleberkraut" je nepochybně játrovka *Marchantia polymorpha*. U tohoto druhu uvádí, že u starých Řeků a Římanů byl nazývan "Lichen". Bock opakuje ve svém *Kräutenbuchu* z r. 1580 Fuchsovo vyobrazení ploníku a nazývá jej "Widderstod", přičemž v textu již rozlišuje tři druhy. Opakuje také vyobrazení druhu *Conocephallum conicum*, klade jej však vedle jakéhosi lišejníku. J.T. Tabernaemontanus v r. 1664 uvádí, že "...je známo mnoho druhů mechů", ale na jeho příslušných obrazových přílohách nalezneme v této skupině i řadu lišejníků a vranečků. Ve zvláštní kapitole o játrovce ("Hepatica") je zachycena dobře samčí i samičí stélka rodu *Marchantia*, nikoliv ale pod tímto jménem. Malpighi popisuje po kapitole o lišejnicích játrovku *Lunularia vulgaris*, kde její množilky pokládá za semena. Uvádí i některé mechy, ale nelze je spolehlivě identifikovat (např. u druhu *Polytrichum commune* vyobrazuje tobolku s rozčísnutým obústím). Peristom považuje Malpighi za květ a zelený prášek, který nalézá v tobolce, pokládá za semena.

U Kaspara Bauhina se již projevuje upřímná snaha o poznání mechorostů podle jejich vlastností tak, aby mohly být uspořádány systematicky. Ve svém díle "Pinax Theatri" z r. 1671 vyobrazuje vedle již známých druhů i rod *Muscus* s asi patnácti mechy, které ale nejde vždy spolehlivě identifikovat. Ze 17. století je nutno jmenovat ještě J.Raye, který zařadil mechorosty společně s lišejníky do zvláštní třídy a jejich počet pro anglickou flóru tak rozšířil na 170. Podobně jako pro houby a lišejníky, je i pro mechorosty důležité Micheliovo dílo "Nova plantarum genera" z r. 1629 se 108 mědirytinami (zachyceny jsou z mechorostů jen játrovky a 7 hlevíků). Toto dílo obsahuje asi 1900 druhů výše jmenovaných skupin, z toho asi 140 pro vědu nových. Michelii rozlišuje rozmanité formy mechového květu, "šťavnatá vlákna" (parafýzy) považuje za samčí orgány, antheridia i archegonia za samičí.

Prvním botanikem, kterého je možno považovat za skutečného bryologa, byl až v 18. století Angličan německého původu Johann Jacob Dillenius (* 1687 v Darmstadtu, profesor v Giessen a poté v Oxfordu, + 1747 v Oxfordu). V jeho práci